

RECENZJA

IRENA JĘDRZEJCZYK

Recenzja książki *Ubezpieczenia gospodarcze i społeczne. Wybrane zagadnienia ekonomiczne* pod redakcją naukową Wandy Sułkowskiej

W roku 2011, nakładem *Oficyny a Wolters Kluwer business*, ukazała się książka zatytułowana *Ubezpieczenia gospodarcze i społeczne. Wybrane zagadnienia ekonomiczne*. Redaktorem naukowym publikacji jest **prof. dr hab. Wanda Sułkowska**.

Liczące 350 stron dzieło podzielone jest na pięć części, na które składają się opracowania autorów reprezentujących różne ośrodki naukowe w Polsce.

Jak zaznacza we Wstępie prof. Wanda Sułkowska, opracowania te zawierają rezultaty badań, zaprezentowane i przedyskutowane w czasie obrad I Krakowskiej Międzynarodowej Konferencji Naukowej „Ubezpieczenia w państwach europejskich”. Konferencja ta odbyła się w dniach 24 – 25 listopada 2011 r. na Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie. Poszczególne części monografii służyć mają weryfikacji postawionej we Wstępie hipotezy, że „polski rynek ubezpieczeń wszedł w kolejną fazę rozwoju, w której dominują procesy dostosowawcze oraz zjawiska i tendencje charakterystyczne dla wysoko rozwiniętych rynków ubezpieczeń” (s. 9). Książka wpisuje się więc doskonale w toczący się spór o ocenę potencjału i stopnia dojrzałości polskiego rynku ubezpieczeń wobec kontrowersyjnych opinii na ten temat w różnych środowiskach naukowców i praktyków.

W zakres przedmiotowy monografii wchodzi następujące zagadnienia:

- Zarządzanie ryzykiem (część I, s. 11–62)
- Ubezpieczenia majątkowe (część II, s. 63–138)
- Ubezpieczenia zdrowotne (część III, s. 139–180)
- Ubezpieczenia emerytalne (część IV, s. 181–246)
- Rynek ubezpieczeń – zagadnienia ogólne (część V, s. 247–350).

W części I „Zarządzanie ryzykiem” zamieszczono cztery opracowania, których tematyka koncentruje się na ryzyku katastroficznym, instrumentach alternatywnego finansowania ryzyka, zarządzaniu ryzykiem w jednostkach samorządu terytorialnego, ryzyku w procesie zarządzania nieruchomościami.

Część II obejmuje cztery opracowania, poświęcone ubezpieczeniom majątkowym, w szczególności ubezpieczeniom komunikacyjnym, ubezpieczeniom ryzyka atomowego,

zabezpieceniom wiarytelności banku z tytułu odwróconego kredytu hipotecznego. Rozważania poświęcone produktom ubezpieczeniowym poprzedzono w tej części identyfikacją czynników determinujących zakup ubezpieczeń majątkowych.

W części III zawarto trzy opracowania, których przedmiotem są rynki prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych w krajach europejskich, inicjatywy ustawodawcze o dodatkowym ubezpieczeniu zdrowotnym w Polsce oraz rachunek rent pewnych jako narzędzie kalkulacji wartości obecnej kosztów długoterminowej opieki zdrowotnej w Polsce.

Część IV monografii (3 opracowania) wychodzi od metody ubezpieczeniowej w zarządzaniu ryzykiem starości, następnie przedstawia działalność inwestycyjną funduszy inwestycyjnych, prezentuje problemy deficytu Funduszu Ubezpieczeń Społecznych po 1998 roku, aby na koniec sięgnąć po przykład zagraniczny pozaeuropejski, a mianowicie przykład systemu emerytalnego w Argentynie.

W rozdziale V czytelnik znajdzie osiem opracowań, przedstawiających różnorodne aspekty rozwoju rynku ubezpieczeń, w szczególności zaś zagadnienia takie jak: funkcjonowanie europejskich rynków ubezpieczeniowych, ocena potencjału rynków ubezpieczeniowych krajów Europy Wschodniej, system informacyjny nadzoru ubezpieczeniowego, ocena rozwoju ubezpieczeń w Polsce na tle wybranych krajów Europy, wyniki działalności reasekuracyjnej ubezpieczycieli w Polsce, determinanty współpracy agenta ubezpieczeniowego z zakładami ubezpieczeń, decyzje ubezpieczonego o kontynuowaniu indywidualnej umowy ubezpieczenia na życie, gospodarka finansowa towarzystw ubezpieczeń wzajemnych w Polsce.

Recenzowana monografia *Ubezpieczenia gospodarcze i społeczne. Wybrane zagadnienia ekonomiczne* w różnych swoich fragmentach ma charakter poznawczy bądź metodologiczny, bądź aplikacyjny. Dokonując oceny jej zawartości, uznałam wszystkie trzy kryteria za ważne, pamiętając, że książka nie obejmuje problematyki ubezpieczeniowej w sposób wyczerpujący, co zastrzega się już w tytule słowami „Wybrane zagadnienia ekonomiczne”.

Wyraźnie zorientowany na cele poznawcze jest interesujący rozdział autorstwa **Marty Bordy**, poświęcony analizie rynków prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych w krajach europejskich.

Analizy dokonano, uwzględniając podstawowe charakterystyki rynku ubezpieczeniowego, w tym: wielkość składki przypisanej brutto, wartość wypłaconych świadczeń, poziom szkodości, a także liczbę zakładów ubezpieczeń prowadzących działalność w obszarze prywatnych ubezpieczeń zdrowotnych oraz odsetek populacji korzystającej z tego typu produktów ubezpieczeniowych. Prywatne ubezpieczenia zdrowotne stanowią według wyników analizy drugie co do wielkości obszary działalności ubezpieczycieli *non-life*, reprezentujący około 25 proc. europejskiego rynku ubezpieczeń majątkowych i pozostałych osobowych. Wielkość rynku ubezpieczeń zdrowotnych w badanych krajach oraz jego potencjał rozwojowy są zdeterminowane przede wszystkim przez zakres obowiązkowego zabezpieczenia zdrowotnego, finansowanego ze środków publicznych. Autorka dochodzi do konkluzji, że ubezpieczenia te jeszcze nie odgrywają znaczącej roli w finansowaniu ochrony zdrowia. Pomimo kryzysu gospodarczego, sektor ubezpieczeń zdrowotnych w Europie wykazuje jednak tendencję wzrostową, co związane jest z systematycznie rosnącym popytem na świadczenia z zakresu ochrony zdrowia.

Problematyka ubezpieczeń zdrowotnych kontynuowana jest też w rozdziałach o bardziej aplikacyjnym niż poznawczym charakterze. Pierwszy z nich to rozdział autorstwa **Darii Korytkowskiej** zatytułowany „Zastosowanie rachunku rent pewnych do kalkulacji wartości obecnej kosztów długoterminowej opieki zdrowotnej w Polsce”.

Zalety metodologiczne rachunku rent pewnych pozwalają autorce formułować wnioski o możliwych jego zastosowaniach. Pierwotnie rachunek rent ograniczał się tylko do płatności rocznych, jednakże, wraz z rozwojem produktów finansowych na rynku, obliczanie renty zostało rozszerzone do płatności dokonywanych w różnym odstępie czasu. Autorka zachęca do pogłębionych badań nad przeciętnym trwaniem życia osób wymagających opieki długoterminowej, zdając sobie sprawę, że przedstawiona metoda jest zbyt uproszczona i nadaje się do zastosowania we wstępnym etapie analizy. Autorka słusznie sugeruje, że na dalszym etapie analizy konieczne jest zastosowanie rachunku aktuarnego, podkreślając, że długość trwania życia jest losową zmienną.

Kolejny rozdział, tematycznie poświęcony ubezpieczeniom zdrowotnym, dotyczy przewidywanych skutków wdrożenia ustawy o dodatkowym ubezpieczeniu zdrowotnym. Ustawa wprowadzi istotne zmiany w systemie ochrony zdrowia.

Analizując proponowane rozwiązania, autorki tekstu **Grażyna Sordyl i Joanna Niżnik**, wskazują na niebezpieczeństwo naruszenia zasady równego i sprawiedliwego dostępu do świadczeń zdrowotnych. Analizując potencjalne konsekwencje uchwalenia ustawy, autorki zwracają ponadto uwagę na zagrożenia związane z zarzutem niekonstytucyjności proponowanych rozwiązań.

Aplikacyjny charakter książki widoczny jest we wszystkich innych jej fragmentach, traktujących o ekonomicznych uwarunkowaniach bądź skutkach prawnych rozwiązań stosowanych, czy też możliwych do zastosowania, w Polsce w ramach harmonizacji z prawem unijnym lub międzynarodowym. Na uwagę zasługują w szczególności konsekwencje rozwiązań prawnych w zakresie zarządzania wielkimi ryzykami, przedstawione w dwóch rozdziałach recenzowanej książki, a mianowicie w rozdziale pt. „Ryzyko katastroficzne jako przedmiot regulacji w ustawodawstwie polskim” autorstwa **Małgorzaty Bac** oraz rozdziale przygotowanym przez **Grzegorza Strupczewskiego i Tomasza Jedynaka** zatytułowanym „Ubezpieczenie ryzyka atomowego w świetle zmian w unormowaniach odpowiedzialności cywilnej za szkodę jądrową w Polsce”.

Na tle innych analiz konsekwencji rozwiązań prawnych dokonanych w recenzowanej książce pracę Grzegorza Strupczewskiego i Tomasza Jedynaka można uznać za wyróżniającą się tak ze względu na rzetelność podejścia, jak i trafność formułowanych wniosków. W pracy tej przeprowadzono pogłębioną analizę skutków zmian w ustawie Prawo atomowe wprowadzonych w grudniu 2010 roku, wynikających z nowelizacji konwencji wiedeńskiej z 1963 roku, której Polska jest sygnatariuszem. Podjęty problem zyskuje jeszcze na aktualności ze względu na ujawniające się obecnie źródła ryzyka nuklearnego, związane z cywilnym wykorzystaniem energii jądrowej w postaci incydentów lub wypadków jądrowych, takich jak: awaria w obiekcie jądrowym, wypadek podczas transportu materiałów radioaktywnych, zdarzenie związane z przechowywaniem odpadów promieniotwórczych. Podwyższenie limitu odpowiedzialności cywilnej operatora, rozszerzenie definicji szkody jądrowej, a także prolongacja terminu przedawnienia roszczeń z tytułu szkody jądrowej to, zdaniem autorów, główne obszary problemowe wymagające rozwiązania na polskim rynku ubezpieczeń.

Przegląd produktów ubezpieczeniowych ważnych dla wybranych segmentów rynku obejmuje ubezpieczenia komunikacyjne, ale też ubezpieczenia nieruchomości oraz ubezpieczenia wierzycielności bankowych.

Analiza rentowności i szkodowości obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych oraz dobrowolnego ubezpieczenia autocasco

zaprezentowana została w rozdziale „Ryzyko w ubezpieczeniach komunikacyjnych – wybrane problemy” autorstwa **Wandy Ronki-Chmielowiec** oraz **Patrycji Kowalczyk-Rólczyńskiej**. Na podstawie wyników własnych badań, autorki formułują następujące wnioski:

- istnieje duże zróżnicowanie między ubezpieczeniami OC i ubezpieczeniami AC, występują inne czynniki ryzyka. Ubezpieczenie OC jest prawie nierentowne z dużą szkodowością, natomiast ubezpieczenia AC rentowne i ze zmniejszającą się szkodowością,
- istnieje znacznie wyższa częstość występowania szkód w ubezpieczeniach AC niż w ubezpieczeniach OC,
- wyliczona jest znacznie wyższa przeciętna składka w ubezpieczeniach AC niż w ubezpieczeniach OC,
- zakłady ubezpieczeń rozpraszają ryzyko funkcjonowania tych ubezpieczeń, w praktyce sprzedając ubezpieczenia pakietowe.

Prof. dr hab. Wanda Ronka-Chmielowiec, jako uznany autorytet naukowy, jest twórcą zespołów badawczych, których ważnym przedmiotem badań jest ryzyko ubezpieczycieli, a recenzowane opracowanie opiera się na wynikach jednego z realizowanych projektów badawczych.

Obok licznej grupy posiadaczy pojazdów mechanicznych, właściele i zarządzający nieruchomościami stanowią kolejny segment rynku określający przedmiot analizy dostępnych produktów, które mogą służyć jako forma transferu ryzyka na zakład ubezpieczeń. Wyniki badań w tym zakresie zawarto w rozdziale zatytułowanym „Ubezpieczenie jako instrument zmniejszający ryzyko w procesie zarządzania nieruchomościami” autorstwa **Marii Wąsowicz**.

Analiza wykorzystania produktów ubezpieczeniowych, stosowanych w przypadku tradycyjnych kredytów hipotecznych dla zabezpieczenia wiarytelności banku z tytułu odwróconego kredytu hipotecznego, została przeprowadzona przez **Macieja Cyconia**. Dokonano w tym opracowaniu również charakterystyki odwróconego kredytu hipotecznego z uwzględnieniem różnic pomiędzy hipoteką odwróconą a kredytem hipotecznym. W opinii Ministerstwa Finansów dożywotnia wypłata świadczenia jest uzasadniona wyłącznie w modelu sprzedażowym odwróconej hipoteki. Zdaniem autora w modelu kredytowym taka wypłata byłaby możliwa, gdyby po śmierci kredytobiorcy instytucja kredytująca przejmowała prawo do nieruchomości bez obowiązku rozliczania się ze spadkobiercami. Wówczas instytucja taka mogłaby zyskiwać na sprzedaży nieruchomości i w ten sposób finansować ryzyko klientów, którzy przeżyli okres zakładany przez kredytodawcę.

Poznawczą wartość przedstawiają wyniki analiz procesu decyzyjnego indywidualnych klientów zakładu ubezpieczeń zawarte w dwu rozdziałach, a mianowicie rozdziale **Beaty Nowotarskiej-Romaniak** oraz **Heleny Ogródnik** zatytułowanym „Determinanty zakupu ubezpieczeń majątkowych przez indywidualnych klientów”, a także rozdziale **Kingi Stęplewskiej** „Czynniki wpływające na decyzję ubezpieczonego o kontynuowaniu indywidualnej umowy ubezpieczenia na życie”.

W celu poznania czynników mających największy wpływ na wybór ubezpieczeń majątkowych przeprowadzono badania ankietowe, którymi objęto klientów odwiedzających ubezpieczycieli na terenie Bielska-Białej i Katowic. Otrzymano 428 prawidłowo wypełnionych ankiet, a wyniki przedstawiono na wykresach w przekroju płci, wieku, wykształcenia. Z badań wynika, że klienci korzystają z podstawowych usług ubezpieczeniowych i nie wykorzystują w pełni szerokiej oferty firm ubezpieczeniowych. Spowodowane jest to słabą wiedzą klientów na temat oferty ubezpieczeń majątkowych, jak również zbyt wysoką, w opinii klientów, składką ubezpieczeniową.

Bardzo interesujące poznawczo są rozważania na temat czynników, które decydują o chęci kontynuowania umowy ubezpieczenia na życie. Badania przeprowadzono na próbie 334 osób, które zawarły taką umowę na początku lat 90. i kontynuowały ją przez co najmniej dziesięć lat. Badaniem zostali objęci mieszkańcy województwa świętokrzyskiego.

Z badań wynika, że na zamiar kontynuowania umowy wpływają nie tylko czynniki ekonomiczne i społeczne – choć są istotne – ale przede wszystkim zadowolenie z produktu i obsługi posprzedażowej. Charakter usługi ubezpieczeniowej powoduje, że decydującą rolę odgrywa wiarygodność i wynikający stąd poziom zaufania klientów zarówno do danego ubezpieczyciela, jak i do całego systemu ubezpieczeń. Utrata zaufania była główną przyczyną skłaniającą do rozwiązania umowy ubezpieczenia.

Zarządzanie ryzykiem w organizacjach recenzowana książka prezentuje na przykładzie jednostek samorządu terytorialnego i przedsiębiorstw.

Dość rzadko podejmowana w tym kontekście problematyka jednostek samorządu terytorialnego w książce rozwinięta została przez **Marię Jastrzębską**, **Krzysztofa Łyskawę** i **Mariettę Janowicz-Lomott** w rozdziale pt. „Zarządzanie ryzykiem w kontroli zarządczej jednostek samorządu terytorialnego”.

Jednostki samorządu terytorialnego (JST) często posiadają mienie o bardzo dużej wartości. Poza budynkami, które pełnią rolę budynków użyteczności publicznej (jak np. szkoły, urzędy, domy kultury, ośrodki rekreacyjne), do obiektów, którymi zarządzają JST, zaliczyć należy także całą infrastrukturę techniczną, zapewniającą możliwość normalnego funkcjonowania danej społeczności (mosty, infrastruktura wodno-kanalizacyjna, wały przeciwpowodziowe). Posiadanie majątku tak znacznej wartości i zarządzanie nim powoduje powstanie zagrożeń związanych z tym obszarem działalności. Należy podkreślić, że dotyczy ono nie tylko mienia już posiadanego, ale także planowanych inwestycji, które mają na celu umożliwienie lepszej realizacji nałożonych na JST zadań.

Zalety metodologiczne i aplikacyjne przesądzają o wysokiej ocenie tekstu autorstwa **Moniki Wieczorek-Kosmali**, pt. „Aplikacja instrumentów alternatywnego finansowania ryzyka (ARF) – nowy wymiar retencji ryzyka w przedsiębiorstwie”. Tekst skłania do refleksji nad właściwym podejmowaniem decyzji o finansowaniu ujemnych skutków ryzyka w przedsiębiorstwie. Alternatywą dla ubezpieczenia przestaje być wyłącznie samoubezpieczenie. Zdaniem autorki instrumenty ARF są w Polsce stosowane niezmiernie rzadko, a popularyzacji w piśmiennictwie doczekały się jedynie captivy. Jednak wzrasta zainteresowanie tymi instrumentami wśród dużych przedsiębiorstw. Wiedza na temat sposobu funkcjonowania instrumentów ARF, bez względu na wielkość przedsiębiorstwa, zdaniem autorki, pozwala zrewidować sposób podejmowania decyzji o aplikacji instrumentów tradycyjnych. Uwzględnienie zdolności retencyjnej przedsiębiorstwa rozszerza perspektywę decyzyjną poza analizę ryzyka opartą wyłącznie na częstości i dotkliwości strat.

Reasumując, ze względu na walory poznawcze, metodologiczne i aplikacyjne polecam książkę pod redakcją naukową Wandy Sułkowskiej. Jest to publikacja ważna, interesująca i inspirująca do dalszej naukowej dyskusji.

PROF. DR HAB. IRENA JĘDRZEJCZYK – Kierownik Zakładu Rynków Finansowych Wydziału Nauk Ekonomicznych SGGW w Warszawie.